

Miktar Semantiğinin Dünya Dillerine Ortak Eski Sentaktik Yapısı

Old Syntactic Structure Of Quantity Semantics Common To World Languages

Yermukhamet MARALBEK *
Muhammet KOÇAK **

Öz:

“Miktar” – ölçüler ve boyutlar, sayılar ve nitelikler, vakit ve ufkun sınırlarını kapsayan dünyanın çok kapsamlı kategorilerinden biridir. O doğadaki nesnelere ve olgularla ilgili bir değer olmakla birlikte, insanoğlunun idrakinde nesnenin dildeki *miktarsal biçimi* (mölşerlik beyne) olarak dil öğelerine, dilsel yapıya dönüşmüştür. Tabiat ile dilin gizemli ilişkisi burada görülmektedir. Bu yüzden farklı dillerdeki “miktar” kategorilerini dil içi ve diller arası karşılaştırmalı araştırmalar birçok dilin sınırlarını açmaya imkân verir. Dilin tarihsel katmanlarındaki bunun gibi sınırlar dillerin genetik akrabalığını, hatta halkların akrabalığını gösterir. Bu makale “miktar” kategorisini bu maksatla ele almayı amaçlamaktadır. Dilde miktar semantiğini vermenin yöntemleri çoktur. Sentaktik derece dilde en yavaş değişen katman olduğu için, makalede miktar semantiğini vermenin üç parçacıktan oluşan sentaktik yöntemi sentaktik arketip olarak ele alınacaktır. Hem bu sentaktik yöntemin birçok dillere ortak olduğunu gösterilmeye çalışılacaktır. Miktar semantiğini vermenin bu sentaktik yöntemi “miktarsal yapı” (mölşerlik konstruksiya) olarak

*El-Farabi Kazak Milli Üniversitesi ve A.Baytursinov Dili Bilimi Enstitüsünün ortak eğitim programının Doktora öğrencisi, Almatı/Kazakistan, muhamet.maralbek@gmail.com,
<https://orcid.org/0000-0001-5954-8669>

**Doç. Dr., Gazi Üniversitesi, Gazi Eğitim Fakültesi, Alman Dili Eğitimi Anabilim Dalı,
muhammetkocak@gazi.edu.tr, <https://orcid.org/0000-0001-6387-0765>

adlandırılıp, onun yapısal özellikleri, miktar semantiğini vermedeki başka sentaktik yöntemlerden farklılığı, her parçanın leksik-gramatikal işlevi araştırmanın temelini oluşturacaktır. Bununla birlikte, *miktarsal yapı* Avrasya bölgesinde eski dönemlerden beri beraber gelişip, etkileşim halinde olmaya devam eden Kazak, Türk, eski Türk, Rus, Çin, İngiliz dillerinin materyalleri esasında karşılaştırmalı olarak araştırılacaktır. Karşılaştırma sonucunda miktar semantiğini vermenin bu yapısı söz konusu dillerin hepsinde benzerlik gösterdiği belirtilecektir. Miktarsal yapı en eski sentaktik arketip, söz konusu dillerin ise aynı kökten gelen akraba diller olduğu sonucuna varılacaktır.

Anahtar sözcükler: “miktar” kategorisi, miktarsal yapı, dillerin akrabalığı, dilin tarihi katmanı, Kazak dili.

Abstract:

“Quantity” – measures and dimensions, numbers and attributes, are one of the most comprehensive categories in the world, covering the limits of time and horizon. Although it is a value related to the objects and phenomena in nature, the quantitative form of the object in the language in the realization of the human being has turned into language elements, linguistic structure. The mysterious relationship between nature and language is seen here. For this reason, comparative studies of “quantity” categories in different languages in both languages allow to open the secrets of many languages. Such secrets in the historical layers of language show the genetic kinship of languages, even the kinship of peoples. This article aims to address the “quantity” category for this purpose. There are many ways to give the semantics of quantity in the language. Since the syntactic is the slowest changing layer in the language, the syntactic method of giving the quantity semantics in the article will be dealt with as the syntactic archetype. In addition, this syntactic method will be tried to be shown to be common in many languages. This syntactic method of quantifying the quantity semantics is called “quantifiable structure” and its structural properties, the difference between other syntactic methods in quantifying the quantity semantics, will constitute the basis of the study of the lexical-geometric function of each part. However, the material of Kazakh, Turkish, old Turkish, Russian, Chinese and English, which have developed together in the Eurasian region since ancient times, will be studied comparatively. As a result of the comparison, it will be stated that this structure of giving the semantics of quantity is similar in all of these languages. It will be concluded that the quantitative structure is the oldest syntactic archetypes and that these languages are the same stem-related languages.

Keywords: “quantity” category, quantity structure, relationship of languages, historical layer of language, Kazakh language.

Giriş:

Dünyadaki bütün dillerde herhangi bir sistem var ve belli bir yapıya sahiptir. Hiçbir dil sistemsiz oluşup, gelişip, yaşamış değildir. Bu arada dünya dilbilimi temsilcilerinden biri F.de. Saussure'un: "Hiçbir sistem dil ile karşılaştırmaya gelmez: hiçbir yerde bizim temasta bulunduğumuz değerlerde böylesine net ve birbiriyle bu denli bağımlı öğelerin çok çeşitliliğine rastlamayız", - sözleri akla gelmektedir (Saussure, 1999: 82-83). Dilin yapısal ve sistematik şekli ile ilgili olarak söylenen bu sözler dilin sınırları açıldıkça kanıtlanmaktadır. Dil – tarihtir. Dili kullanan halkın bütün tarihi o halkın dilinin sistemini, iç kurallarını oluşturur. Ortak tarihi dönemlerdeki insan dilinin sistemi, yapısı, iç kuralları ortaktır. Aynı tarihi dönemlerdeki ayrı dillerin iç kuralları farklı biçimde gelişir. *Dil – kavram ve düşüncenin sistemli sesli formudur*. Çeşitli kavramlar ve düşünceler belirli sistem ve kurala göre dilin sesleri ile bir yapıya sahip olur. Bu kavramlar insan bilincinde kendi kendine oluşmaz. Onu çevre, tabiat oluşturur. İlkel toplum seviyesinde insanların geçimi, yaşama formu ve ortaya çıkan değerleri aynı olduğu için, bütün insanoğluna ortak kavramlar oluşur. Bu bütün insanoğluna özgü *eski kavramlar* sayılır. Bu kavramlardan biri - "*miktar*" kavramıdır. Dilin kökeni sayılan eski kavramlar dilin manevi kaynağı gibi insan bilincinde yaşar. İlkel toplum seviyesinde bu eski kavramlardan oluşan dilsel öğelerin sistemi ve iç kuralları benzerlik gösterir.

Antik devirde, bilim henüz felsefeden ayrılmamışken filozoflar "miktar" kavramını en önemli ve en büyük felsefi kategori olarak ele almışlardır. Arkaik bilinçte de, şimdiki evrensel algıda da yaygın olan "miktar" kavramı dilde, onun içinde diyakronik dil birimleri ve dil kurallarında kendi izini bırakmıştır.

Tabiat ve dünya sayısız nesnelere ve olgulardan oluşur. Bu nesnelere sayısı, özelliği, kalitesi, türü, rengi, durumu ve birçok değerleri vardır. Bunların içindeki en önemli değerlerden biri - *miktardır*. Yani her nesnede herhangi bir miktar (*ağırlık, ebat, çap, sayı, uzunluk, ölçü v.b.*) olur. Sabi dünyaya geldiği zaman ilk olarak çevresindeki nesnelere duyu organlarıyla, sezgisiyle onun türünü, rengini, tadını, konusunu, miktarını tanımaya başlar. Bunun gibi insan bilincinin sabi dönemi tabiattaki nesnelere önce miktar bakımından tanır. Nesnelere ölçme, miktarını belirleme, insanın idrak sürecindeki ilk adım sayılır, onun dildeki şekli de çok basit olur. İşte bu yüzden dillerin antik dönemlerinde bir ortaklık, ortak kurallar vardır. Bu "miktar" kavramının dildeki formunda kesin olarak görülür. Form derken, bu ayrı ayrı kelimelerin morfolojik yapısı ve semantiğindeki yakınlık değil, o - gramatikal birimlerdeki, tam olarak söyleyecek olursak, sentaktik kurallarındaki benzerlikler. Antik dönemdeki bunun gibi müştereklikler farklı dillerin genetik akrabalığını gösterir. Nostratik hipotezin (1905) dünyadaki bütün dillerin aynı kökten türediğini savunduğu bellidir (Pedersen, 1931: 335-339). Bize göre de bu asılsız tahmin değil. Bütün dillerin ne kadar da bir birinden farklı olduğunu söylesek de, onların iç sistemi ve bazı kuralları bir temelden yayılır. Dilin gramerindeki bunun gibi ortak kuralları dildeki gramatikal arketip de diyebiliriz.

Genelde kelimelerin etimolojisini bulmak için onun yapısına morfolojik tahlil yapıp, kökün eski şekli bulunmaya çalışılır. Bunun gibi, dilin sadece morfolojik seviyede değil, sentaktik seviyede de *kök düzeyindeki sentaktik yapılar olmuştur* diye biliyoruz. Çünkü son yıllardaki psikolingüistik araştırmaların sonuçlarına bakarsak, insan bilincinde ve çocuğun dilinde ilk olarak dilin sentaktik düzeyi oluşur, bunu bilim insanlarının çoğu destekliyor. Çocuk dilini özel olarak inceleyen bilim adamı S.N.Tseitlin: “*Çocuğun idrakı gelişirse, o zaman dili de gelişir*” der (Tseitlin, 2000: 48). İdrak – düşünmenin, düşünceyi sindirmenin neticesinde oluşan dildeki mantıksal, sentaktik süreçlerdir. Bilinçte ilk önce kavramsal düzeydeki küçük düşünceler ve onun sentaktik yapısı oluşur, daha sonra sessel dile, dil birimlerine dönüşür.

Bize göre bunun gibi en eski sentaktik yapılardan biri – *miktar semantiğinin verilme formudur*. Söz konusu sentaktik formdan insan düşünce sisteminin çok eski, basit, sabi çağı, hatta tabiata bağımlı olduğu da birden görülür. Tabiattaki nesnelere miktar bakımından tanıma - insanın nesnelere doğrudan kabul etmesinin neticesidir. Doğrudan kabullenme nesnenin sayısı, ağırlığı, türü, rengi, ihtiyacı gibi göze birden görünme ve kolay belirlenme özelliğine sahiptir. Günümüzdeki gibi nesnelere miktar değerini ölçen elektronik aletlerin olmadığı ilkel toplumlarda insanlar nesnelere miktarını belirlemek ve onu anlatmak için eki nesneyi bir biriyle kıyaslamışlar veya bir nesnenin yardımıyla ikincisinin miktarını belirlemişler, ya da ona en yakın somut bir şeyin yardımıyla belirtmişlerdir. Nesnenin miktarını ölçmek ihtiyaçtan dolayı ortaya çıkar. Bu ihtiyaç neticesinde oluşan kavramlar insan idrakı ile dile veya dilsel yapıya dönüşür. Ünlü Fransız bilim insanı Emile Benveniste “Genel Dil Bilimi” eserinde şöyle der: “Dil gelişigüzel bulanık kavramların ve öylesine söylenen seslerin toplamı değil, çünkü herhangi bir yapı gibi onun da yapısına ait bir ihtiyaç vardır” (Benveniste, 1974: 95). Yani herhangi bir dilsel yapı kendiliğinden oluşmaz, belirli ihtiyaçtan dolayı oluşur ve onun yapısını ihtiyaç belirler. Bu süreç çoğunlukla dilin çok eski katmanlarına aittir.

Bu süreçte miktarı ölçmeye lazım olan herhangi bir nesnenin temel semantikleri olarak sayısal, miktarsal, nesnel kavramlar beraber oluşur ve kendi aralarında etkileşip, dilde genel yapıya dönüşür. İşte, buradan zihinde “miktar” kavramını vermenin *sentaktik yapısı* (sintaksistik konstrüksiyon) ortaya çıkar. Buna *miktarsal yapı* (mölşerlik konstrüksiyon) deyip, aşağıdaki formülle vermek mümkündür.

F¹: [(sayı+ölçen nesne)+isim veya fiil kelimeler]=miktar kavramı

Miktar semantiğini vermenin bu sentaktik yöntemine miktarsal yapı denilmesinin sebebi şudur: konstrüksiyon / yapı Latince “constructio” kelimesinden alınmış “birleştirmek, yapmak” anlamlarını bildirir. Onu oluşturan parçacıklar birleştirilebilir ve parçalanabilir olur. Miktar semantiğini vermenin söz konusu sentaktik sisteminde yapı sabit, ama onun parçacıkları, sözcükbirimleri değişken olduğu için buna *miktarsal yapı* diyebiliriz. Bize göre, bu yapı bütün insanoğlu dilinin sentaktik sistemine ortak ve en eski yapılardan biridir. Kazak dilinde bu

miktarsal yapıyı *bir avuç toprak, bir yudum su, bir ısırmalık ekmek v.b.* miktar kavramını bildiren karışık sentaktik yapılar oluşturur. Formül üç parçacıktan oluşur. Yani yapıda önce *nesne sayısı* veya *sayısal parçacık*, ondan sonra ölçen nesne veya *miktarsal parçacık* ve son olarak ölçülen nesne veya *nesnel parçacık* yer alır. *Miktarsal yapı* üç parçacıktan yani üç kelimedenden oluşmakla birlikte, tamlama bakımından *tamlayan* öge, *tamlanan* öge olarak ikiye ayırmak mümkündür. Yani, sayı ve ölçme nesnesinden oluşan parçacık bir araya gelip tamlayan öge, isim veya fiil kelimesi ise tamlanan öge olur. Ama miktarsal yapı bileşenlerinin üçünde de ayrı leksik anlam ve tamlama özelliği vardır. Yapı parçacıklarının kendi aralarındaki dizimsel ilişkilerini cümlenin temel öğelere ayrılma sistemine göre *tamlamanın temel* öğeye ayrılması demek de mümkün. Bazı dillerde bu miktarsal yapı tamlayan öge ile tamlanan ögenin yerinin değişerek gelmesiyle oluşmuştur. O şöyledir:

F²: [isim veya fiil kelimesi + (sayı+ölçen nesne)] = miktar kavramı

Böyle değişim temel öğelerin, yani özne ve yüklem (theme-rheme) yer değiştirmesine benzer. Bazen özel biçimsel maksatla ilk miktarsal yapı oluşan dillerde ikinci form da karşılaşırlar. Ama hangi türü olmasın, üçlü toplam, üç kelimenim sentaktik ilişkisi her zaman korunur. Sadece bazı dillerde söz konusu sentaktik yapıyı oluşturan üç parçacığın (*sayı, ölçen nesne, ölçülen nesne*) bir olan sayısal parçacık gizli türde veya tanımlık ile verilir.

Bu yapı (formül) ile sınırsız miktar kavramları oluşturmak mümkündür. Genelde dil birimleri sınırlıdır, ama kavramı sınırlı diyemeyiz. Yapının (formül) *sayısal parçacığını* sınırsız kadar artırsak da, tamlamanın anlamı bozulmaz. *Miktarsal parçacık* ile *nesnel parçacığı* da oldukça sınırsız kadar değiştirerek kullanmak mümkündür. Onlar da çoktur. İşte bu üç “sınırsız parçacık” matematiksel “toplama, yerleştirme” formülü gibi, *sınırsız miktarsal dil birimleri* ile *miktarsal kavramları* oluşturur. Buna bakınca, dil birimleri ile dilsel kavramlar sınırsız demek mümkündür. Tabi ki “miktar” kavramını bildiren başka da morfolojik-sentaktik yöntemlerle analitik formlar vardır. Ama onların oluşma dönemleri bize göre bundan sonradır. O kendi başına ayrı bir konudur. Genel insanoğlunun “miktar” kavramının dildeki görünüşünü bildiren bu eski sentaktik yapı sadece Kazak diline değil, birçok dillere ortaktır. Biz bu görüşü kanıtlamak için Kazak, Türk, İngiliz, Çin, Rus ve eski Türk dillerini karşılaştırma konusu olarak aldık. Bu dilleri seçmenin ayrı bir sebebi vardır.

Dünya dilleri *genetik tipolojisi* bakımından iki gruba ayrılır: *Doğu nostratik diller* – Altay dilleri (Kazak, Türk), Dravid dilleri, Ural dilleri; *Batı nostratik diller* – Afro-Asyatik diller, Hint-Avrupa dilleri (İngiliz, Rus), Kartvel dilleri (Kalyev, 2005: 228).

Yapısal özelliklerine göre ise (*morfolojik-gramatikal*) dört gruba ayrılır: aglütinant diller (Kazak, Türk), flektif diller (Rus (sentetik), İngiliz (analitik)), amorf diller (Çin), Polisentetik veya geçişimli diller (Kalyev, 2005: 324).

Bunların arasında üç dil (İngilizce, Çince, Rusça) – yaygın olarak kullanılan dünya dilleridir. *Türk dili* (Türkiye Türkçesi) – Doğu nostratik diller ailesine mensup olsa da, Batı nostratik dilleriyle ve flektif dillerle en çok etkileşime giren eklemeli dildir. Bununla birlikte, Türk dilleri arasında kullanıcısı en çok, kuvvetli dildir. Kazak dili ise – Türk dilleri arasında zengin ve Türklük özünü oldukça temiz ve çok koruyan varis dildir. Bu dillerin çoğu genetik akrabalığı bir birinden çok uzak, yapı özellikleri de farklı dillerdir. Hem Avrasya bölgesinde beraber gelişip, antik dönemlerde de halkların kaynaşmasıyla bir biriyle etkileşip, bunun neticesinde *yan katman*, *alt katman*, üst katman olguları çok belirgin olan dillerdir. Her bakımdan bir birinden uzak olan dillerdeki ortak olgu – dilsel olgunun çok eksi olduğunu ve bu dillerin aynı kökten olduğunu gösterir. Öyleyse, bu olguyu söz konusu dillerden örnekler vererek, *karşılaştırmalı-tarihi metodun* yardımıyla tahlil edelim. Bunun için ilk önce “*bir avuç toprak*” miktarsal yapıyı (tamlamayı) ele alalım.

Söz konusu sentaktik yapının farklı dillerdeki görünüşünü karşılaştırmada ilk önce *toprak* kelimesini seçmemizin ayrı bir sebebi vardır. *Toprak* – yaratılıştaki en eski dört arketipten biridir (toprak, su, ateş, hava), bütün yaşamın anası, yaratılışın temelidir. Bununla birlikte, dini algı ve İslam teorisinde insanın aslı – topraktır. Bu yüzden toprağı yeryüzündeki ilk madde olarak görmeye sebep vardır. İnsanoğlunun ilk ölçü aleti – vücut organlarıdır, onun içinde el, avuç, avuç içi v.b. Bununla ilgili olarak Rus dilindeki uzunluk ölçülerini araştıran bilim insanı G.Ya. Romanov şöyle der: “çoğunlukla ölçü adlandırmaları insanın vücut organları adlarıyla ve onların hareketleriyle benzer olur. Çünkü onlar herhangi bir işte en uygun ölçü aleti sayılır (dirsek, avuç, parmak, süyem, taban)” (Romanova, 1975: 10). En eski yaratılış temelini (toprağı) en eski ölçü aletiyle (vücut organı) ölçmeden ortaya çıkan dilsel, sentaktik yapıyı karşılaştırma – genel insan dillerine ortak dilsel olgunun anlamını açıklamaya yardımcı olur. Öyleyse insanın avucu dolacak miktardaki toprak Kazak dilinde *bir uwıs toprak* (*bir avuç toprak*) tamlamasıyla söylenir. Burada *bir* – sayı, *uwıs* – ölçme nesnesi, *toprak* – ölçülen nesnedir. Kazak dilinin güncel yapısal gramerinde üç kelimeden oluşan bu tamlama, sentaktik yapı olarak ele alınıp, semantik bakımdan *sayı sıfatına* yakın sözler olarak değerlendirilir (KG, 2002: 470). Bu durum bu kelimelerin iç leksik-gramatikal özelliğinin tamamıyla bilinmediğini göstermektedir. Bunun gibi tamlamaları dikkate alarak, her kelimenin tamlamaya kattığı anlamı inceleyerek, tamlamanın anlamını işlevsel bakımdan tahlil edildiğinde, tamamen farklı anlamlar ve gramatikal değerler ortaya çıkar. Aslında, bu tamlamada önemli semantik *toprak* değil, *bir* sayısı da değil, *avuç* miktar ölçme nesnesidir. Asıl üye toprağın *bir avuç* miktarı, ikincil üye *toprağın* kendisidir. Yani tamlamada toprağın kendisinden bahsetmiyor, toprağın *miktarını* söylüyor. Burada vurgu *toprağa* değil, *avuç* kelimesine yapılmaktadır. Yeryüzünde türü, rengi ve kalitesine göre toprak çoktur, ama çeşitli maksatla ihtiyacına göre insan onu ölçer, tartar, ona göre dilsel yapılar yaratır. Yani bu tamlamanın ortaya çıkmasının asıl sebebi ölçmek ve ölçüdür.

Bu tamlamadaki miktar kavramını belirsizleştiren bir sayı sıfatıdır. Tamlamada *bir* sayı sıfatının sayısal anlamı belirsiz, sadece yardımcı kelime gibi gözükme-

tedir. Çünkü bir sözü tek başına asıl sayı sıfatı olsa da, bazı tamlamalarda sayısal anlamı belirsizleşip, çok anlamlı, işlevsel kelimeye dönüşür. Bundan başka sayı sıfatlarında böyle bir özellik yoktur. Bir sayısının anlamsal ve gramatikal özellikleri hakkında meşhur bilim adamları A.Hasenov: “birin eksiz durumdaki anlamı çok fazladır” (Hasenov, 1954: 28), A.Bolğanbayev: “bir sözü hem sayısal, hem miktar kavramını iki taraflı gösterir”- der (Bolğanbayev, 1989: 76). Üçlü yapıya sahip bunun gibi miktar konstrüksiyonunun içindeki sayının anlamı *bir* sayısından yükseldikçe tamlamanın miktarsal anlamı belirginleşip, tamlamanın bağımsız sentaktik işlevi güçlenir. Buna uygun olarak “üçlü yapının” deyimsel anlamı azalır, miktar semantiğinin sistemli yöntemine dönüşür. Örneğin, *bir avuç toprak* tamlamasında deyimlerdeki gibi semantik değeri yüksek ise, *iki avuç toprak* ifadesinde her kelimenin anlamı daha belirgindir. İlk tamlamada *toprak* kelimesi kendisinden önceki *bir* ve *avuç* kelimelerinin semantik anlamına gölge düşürmektedir. İkinci ifadede ise üç kelimenin her biri semantik bakımdan ayrı ayrı anlam kazanmıştır.

Üç parçalı miktarsal yapının bu özelliği sadece Kazak dilinde değil, başka dillerde de vardır. Aşağıda miktar semantiğinin farklı dillerdeki sentaktik yapısı ve ondaki miktarların leksik-gramatikal özellikleri ayrı ayrı tahlil edilip, kendi aralarında karşılaştırılarak gösterilmiştir. *Bir avuç toprak* semantiği farklı dillerde aşağıdaki gibi verilir:

Diller	Miktarsal yapı	Miktarsal yapının parçacıkları		
		sayısal parçacık	miktarsal parçacık	nesnel parçacık
Kazak d.	<i>bir uwıs toprak =></i>	<i>bir</i>	<i>uwıs</i>	<i>toprak</i>
Türk d.	<i>bir avuç toprak=></i>	<i>bir</i>	<i>avuç</i>	<i>toprak</i>
Eski Türk d.	<i>bir adzut nãñ =></i>	<i>bir</i>	<i>adzut</i>	<i>toprak</i>
Çin d.	一把土 (<i>yi ba tu</i>) =>	一 (<i>yi</i>)	把 (<i>ba</i>)	土 (<i>tu</i>)
Rus d.	<i>odna gorst zemli =></i>	<i>Odna</i>	<i>gorst</i>	<i>zemli</i>
İngiliz d.	handful of soil=>	handful		soil
	Two handfuls of soil=>	two	handfuls of	soil

(Tablo 1: sert nesnelere miktarsal yapısı)

Yukarıdaki örneklerde gösterildiği gibi, sadece bir tane miktar semantiği bütün dillerde benzer sentaktik biçimle verilir. Yani miktarsal yapıdaki kelimelerin sırası aynı, önce sayı, sonra miktarı ölçen nesne, son olarak ölçülen nesne gelir. Her parçacık kendi arasında leksik bakımdan da uygun düşmektedir. Farklılıklarına

gelirse, grafemik (yazıbirimsel) ve fonolojik farklılıkları vardır. Yani kelime formu ve seslenişi bir birinden farklıdır. Aynı kökten gelen Kazak, Türk ve Eski Türk dillerinde de biraz farklılıklar oluşmuştur. Miktar semantiğinin farklı dillerdeki göstergeleri üzerinde ayrı ayrı duracak olursak:

Türkiye Türkçesinde (Türk dili) söz konusu semantik *bir avuç toprak* şeklinde verilir. Buradaki *bir avuç* ifadesi Türk dilinde miktarı ölçen *bir avuç miktar* semantiğini bildirmekle beraber çok az anlamını da bildirir (Bayniyazov ve Bayniyazova, 2007: 128). “Çok az” semantiğini bildirmek için bir sayısı büyük önem taşımaktadır. “Avuç” kelimesi Kazak dilindeki *uwıs* kelimesinin fonetik değişikliğe uğramış tam karşılığıdır ve semantik özelliği de Kazak dilinekinine benzerdir. Yani ayrıyken birinciden, elin iç kısmını bildirse, ikincisi, bu kısım ile ölçülen ölçüyü bildirir (Bayniyazov ve Bayniyazova, 2007: 76).

Eski Türk dilinde bu semantik *bir adzut toprak* ifadesiyle verilmiştir. Kaşgarlı Mahmud sözlüğünde bu tamlamaya rastlanmaz. O *bir adzuv nân* (bir avuç şey) (Kaşgarlı, 1997a: 79) şekline geçer. *Toprak* kelimesi ise Eski Türk dilinde hiçbir değişikliksiz “toprak” (Kaşgarlı, 1997a: 527) olarak karşımıza çıkar. Bu yüzden bu tamlamayı *bir adzuv toprak* şeklinde söylemek de mümkündür. *Avuç* miktar ölçüsü *azut/adzut* (Kaşgarlı, 1997a: 79), *avut//abut* (Kaşgarlı, 1997a: 112) gibi birkaç fonetik varyantlarla verilmiştir. Bunların ayrı leksik anlamları da, miktar semantiği de Kazak dilindeki *uwıs* kelimesiyle ortaktır.

Çin dilinde *bir avuç toprak* semantiği 一把土 (yi ba tu) miktarsal yapı ile verilir. Yapıdaki «一» (yi) hiyeroglifi “bir” sayı sıfatını, «土» (tu) hiyeroglifi “toprak” ismi bildirir ve miktarsal yapıdaki semantiği Kazak diliyle benzerdir. Sadece «把» (ba) hiyeroglifi bu yapıdan bağımsızken birçok anlam ifade eder. Bu çeşitli anlamlardan biri, hem bizim konuyla doğrudan ilgili olanı – miktar semantiğidir. «把» (ba) hiyeroglifi miktarsal yapı içinde “*tutmak, tutum, deste, avuç*” anlamlarını bildirir (12, 20-21). «把» (ba) kelimesinin elle, beş parmakla *tutmak, sıkmak* anlamı Kazak diline nazaran daha belirgindir. Kazak dilinde miktarsal parçacık nesneye göre yapılırken, Çince de fiilin isme dönüşmesiyle yapılmaktadır.

Rus dilinde çoğunlukla söz konusu miktar semantiği *gorst zemli* şeklinde verilir ve *odna* sayı sıfatı söylenmez. Çünkü bu sayı kavramının soyutlanmasıyla ilgilidir. Miktar semantiğini bildiren “*gorst*” kelimesi Kazakçadaki *uwıs* kelimesinin doğrudan karşılığıdır. Hem bu miktarsal yapıda “bir” sayı sıfatı parçacığı ile “*uwıs*” miktarsal parçacığın göverini aynı anda yerine getirir (Sauranbayev, 2005: 181). Bu Slav dillerinin çoğuna has bir durumdur. Fakat *onda gorst zemli* derse de yanlış olmaz. Örneğin, “*Lezviye lopatı so svistom passeklo vozduh i vonzilaz v poçvu. Eş odna gorst zemli passıpalas v polete*” (Abercrombie, 2008: 11). Bu yapının sayısal parçacığını değiştirerek veya çoğaltarak *kajduyu gorst zemli, dve gorst zemli* (Viktor Togo’nun böyle bir araştırma eseri vardır, 1975), *tri gorst zemli* diye de vermek mümkündür. Rus dilinde sayı parçacığı yükseldikçe miktarsal yapıda kesin bir şekilde görüleceği belirgindir. Öyleyse Rus dilindeki miktarsal yapı da Kazak diliyle tamamen benzerdir.

İngiliz dilinde *bir avuç toprak* miktar semantiği *handful of soil* şeklindedir. Yarıdaki “handful” miktarsal parçacığı Kazak dilindeki *uwıs* miktarsal parçacığına uygun olsa da doğrudan çevrildiği zaman *avuç dolusu* demektir. “Of” ise gramatikal olarak nesnenin yerini, “soil” toprak (isim) anlamını bildirmektedir. “Handful of soil” yapısı İngilizcenin “Cambridge Dictionary” elektronik açıklamalı sözlüğünde «an amount of something that can be held in one hand» olarak verilmişti¹. “Handful” miktarsal parçacığı sayılmayan veya sayması zor olan tuz, şeker, pirinç gibi ufak şeyler için kullanılır. Nesnenin sayısı arttıkça bu kelimenin önüne sayılar eklenip, artar. Sayısal parçacık bir sayısından yükseldikçe nesne miktarının sayısal değeri netleşir. Eğer “handful” kelimesinin çoğul şeklini bildirmek gerekirse İngilizcenin kuralına uygun olarak “s” çoğul eki eklenir. Örneğin, *handfuls of soil, three handfuls of soil, four handfuls of soil*. Bazen “handful of people” diyerek de kullanılarak, toplanan insanları çok az olduğunu bildirir. Ama “s” çoğul eki eklenmez ve sayılar çoğalmaz. Öyleyse, miktar semantiğini vermede kullanılan üç parçacıklı miktarsal yapıya İngiliz dili de uygundur.

Yukarıdaki örnekler Kazak, Türk, Eski Türk, İngiliz ve Rus dillerinin söz konusu yapıyla ilgili olarak kendi özelliklerini de gösterir. Yani Türk halkları dillerinde bir sayı sıfatı çıkarılmasa da, sayı sıfatının sayısal anlamı azalıp, miktarsal parçacığın anlamı içine girer. Bazen çok anlamlı olup, çeşitli soyut anlamları bildirir. İngiliz, Rus dillerinde o söylenmez, sadece iki sayısından sonra söylenir. Eski Türk ve Çin dillerinde çoğul anlam veren ekler yapının içindeki miktarsal parçacığa eklenmez, İngiliz ve Rus dillerinde eklenir. Bu miktar kavramını anlatmadaki söz konusu dillerin kendi özellikleridir.

Öyleyse, dillere göre yukarıdaki karşılaştırma materyalleri *bir uwıs* toprak miktar semantiğini anlatmanın sentaktik yapısı söz konusu altı dilde de aynı olduğunu gösterir.

Bu üç parçacıklı miktarsal yapı sıvı nesnelere miktarını söylemede de yaygın olarak kullanılır. Kazak dilinde bu miktarsal yapı ile herhangi bir sıvının ölçüsü kesin olarak verilir. Şimdi söz konusu yapının bizim araştırma konumuz olan dillerdeki benzerliklerini görmek için “*bir jutım su*” (bir yudum su) miktar semantiğinin altı dildeki şeklini tahlil edelim. Burada “*suyu*” miktarsal semantiğinin konusu seçmemizin ayrı bir sebebi vardır. Yaratılıştaki ikinci arketip – sudur. Antropologlar insanoğlu çalışmayı bilmediği, aletleri basit ve kaba olan ilk çağda önce avucuya su içmeyi öğrenmişlerdir diye düşünmektedirler. Bu yüzden toprak gibi su da dilsel bilinçte eskiden beri olan önemli bir nesnedir. Toprak ve su sadece bir millette değil, bütün insanoğlunun manevi dünyasında büyük bir yere sahiptir. Dilsel yapıda da çok kullanılır. Suyun dilsel ifadedeki diğer anlamlarını bir yana, bizim konumuz insanoğlunun suyun miktarını dilsel yapıda nasıl belirttiğidir.

İnsanoğlu suyu, ilk önce, tüketim nesnesi, azık olarak ihtiyaç durumuna göre ifade eder. Bu yüzden *az* ve çok miktarı herhangi bir nesnenin, hareketin yardımıyla ölçülür. *Bir yudum su* semantiği söz konusu dillerde şöyledir:

¹ <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/> (11.09.2017)

Diller	Miktarsal yapı	Miktarsal yapı parçacıkları		
		sayısal parçacık	miktarsal parçacık	nesnel parçacık
Kazak d.	<i>bir jutım su=></i>	<i>bir</i>	<i>jutım</i>	<i>su</i>
Türk d.	<i>bir yudum su=></i>	<i>bir</i>	<i>yudum</i>	<i>su</i>
Eski Türk d.	<i>bir öpüm müñ=></i>	<i>bir</i>	<i>öpüm</i>	<i>müñ</i>
Çin d.	一 口水 (<i>yi kou shui</i>) =>	一 (<i>yi</i>)	口 (<i>kou</i>)	水 (<i>shui</i>)
Rus.	<i>odin glatok vodi =></i>	<i>odin</i>	<i>glatok</i>	<i>vodi</i>
İngiliz d.	<i>asip of water =></i>	<i>a</i>	<i>sip of</i>	<i>water</i>

(Tablo 2: sıvı nesnelere miktarsal yapısı)

Tabloda gösterildiği gibi, burada da bütün dillerdeki miktar semantiğini veren sentaktik yapıları aynıdır. Yani miktarsal yapı üçlü parçacıktan oluşuyor ve önce sayı, sonra miktarı ölçen nesne, son olarak da nesne (su) gelmektedir. Yapının birinci ve üçüncü parçacıklarındaki sintaksemalar İngilizce hariç bütün dillerde eşit anlamlı ve doğrudan verilmiştir. Yani sayı sıfatı olan bir ile isim olan su miktarsal yapıda da, ondan ayrı da benzerdir ve aynı anlamdadır. Yapının ikinci parçacığı miktar sitaksemasının tamlamadaki semantiği ve yeri benzer olsa da, ayrı aldığı anda anlamında farklılık bulunmaktadır. Daha doğrusu, yapıdaki miktar parçacığının miktar semantiğini vermesi ve onların yapımlarında farklılıklar vardır. Kazak ve Türk dillerinde miktarsal parçacık *jut*, *yud* fiilinden miktar anlamı oluşturan *-im/-im* eklerinin eklenmesi ile sentaktik yöntemle yapılmıştır. Türk dilindeki *yudum* sözüne “Türkçe-Kazakça Sözlükte” *bir jutım*, *bir urıttam* diye açıklanıp, *bir yudum su* örneği verilir (Bayniyazov ve Bayniyazova, 2007: 796). Eski Türk dilinde de aynı bunun gibi yöntemle yapılır, sadece *yutmak* fiilinin yerine öbü fiili kullanılıp, “-üm” miktar belirten ek eklenir. *Jutu*, *öbu* Türk dillerinde eş anlamlı kelimelerdir. Kaşgarlı'nın sözlüğünde söz konusu kavram sadece *bir öpüm müñ* (Kaşgarlı, 1997a: 104) olarak geçer. Yani, su sözünün yerine çorba kelimesi kullanılır. Kullanılan kelime başka olsa da miktarsal anlamı, yöntemi, yapısı aynıdır.

Çin dilinde ise suyun *bir yudum* miktarı *yutmak* fiili ile değil, ağız (口) (*kou*) demek olan isim ile verilir. 一 口水 (*yi kou shui*) sentaktik yapıdaki «一» (*yi*) hiyeroglifi “bir” sayı sıfatını, «水» (*shui*) hiyeroglifi “su” ismi bildirir ve miktarsal yapıdaki semantiği Kazak diliyle benzerlik gösterir. Çağdaş Çin dilinin açıklamalı sözlüğünde «口» (*kou*) hiyeroglifi kendi başına ağız, dudak, kıyı gibi 15 farklı anlama sahip olduğu gösterilmiştir (XDHYCD, 2012: 745). Yapıda *yudum*, ağız dolusu anlamını vermektedir. Ama herhangi bir hareketi bildirmez.

Yani ağzı kap yerine koyarak suyun miktarını belirler.

Rus dilinde söz konusu kavramı *odna glatok vodi* miktarsal yapıyla verir. Yapıda “odna” kelimesi “bir” sayı sıfatını, “voda” grafemi “su” ismi bildirir ve ikisi de Kazak dilindeki bir ve su kelimesinin doğrudan karşılığı olabilir, hem yapıdaki sırası da aynıdır. *Glatok* kelimesinin anlamı “Rusça-Kazakça Sözlükte”: “yudumun miktarı, ölçüsü” denilmiştir (Sauranbayev, 2005: 173). Yapı içinde *glatok* kelimesi bir kere yapılacak olan *üfleme, yutma, emme* anlamlarını bildirip, Kazak dilindeki *jutım* miktar kavramına semantik karşılık olsa da, ayrı bakıldığı zaman ondan farklı anlamları da bildirir. *Glatok* kelimesinin semantik kapsamı benzemese de, yapıdaki yeri, anlamı Kazak dilindekiyle benzerdir. Yani Rus dilinde de bu yapı benzerlik göstermektedir.

İngilizcedeki “a sip of water” miktarsal yapısı *bir jutım su* semantiğini bildirir. İngiliz dilinin “Cambridge Dictionary” elektronik açıklamalı sözlüğünde söz konusu yapıya “*to drink, taking only a very small amount at a time*” gibi açıklamalar verilmiştir². Yapıdaki “a” tanımlığı netleştirme anlamında kullanılır. Yani “bir” sayısını ve konuşmacının bu sayı miktarının iki veya üç değil, kesin olarak bir olduğundan emin olduğunu gösterir. “Sip of water” olarak da kullanılır. Burada suyu yudumladığı anlaşılmaktadır, ama dinleyen insan için yudumlanan suyun miktarı belirsiz olabilir. Bu yüzden “a” sayıyı belirten gramatikal parçacık sayılır. Yani “a” miktarsal yapıda sayı parçacığını bildirir. “Sip” ise Kazak dilindeki *jutım* kelimesinin karşılığıdır. “Sip” kelimesi ağız boşluğunun az bir yerini kapsayan çok az miktardaki herhangi bir sıvının miktarını bildirir. Eğer bu “to sip” olursa, yutmak fiilini bildirir. Bu da işlevi, semantiği bakımından miktarsal parçacığa tamamen uymaktadır. “Of” ise gramatikal parçadır, daha önce de bahsedildiği gibi onun yerleşimini bildirir. “Of” kelimesini atamayız. “Water” kelimesi Kazak dilindeki karşılığı su olan üçüncü parçacıktır.

“A sip of water” tamlamasında onun sayı değerini ikiye kadar yükseltmek mümkündür. Örneğin, “two sips of water”. Eğer onun sayı parçacığı üç sayısından yüksek olursa, o zaman onun az olma semantiği kaybolup, normal su içmek anlamına gelir. İngilizcede suyun çok içildiğini anlatmak için “mouthfuls of water” kullanılır. Miktar konstrüksiyonunun bu yapısı sabittir, değişmez. Türk dillerinde ise metne göre değişir. Örneğin, “sudan bir yudum” denilebilir. Yerleri değişse de anlamı bozulmaz. İşte bu miktar semantiğini vermedeki Türk dillerinin İngilizceden farkı ve üstünlüğüdür.

Dilin tarihi gelişimi neticesinde oluşan bunun gibi küçük farklılıkları bir yana bırakırsak, sıvı nesnelere ilgili miktar semantiğini anlatmanın sentaktik yapısı bizim araştırma kapsamına aldığımız dillerin hepsinde benzerdir. Yani parçacıkların sırası, her parçacığın leksik-gramatikal işlevi, yapının miktar semantiği, hepsi bir birine uygundur. Sıvı nesnelere ilgili miktar semantiğini gösteren bu miktarsal yapı da farklı dillerin aynı kökten olduğunu bir daha göstermektedir.

² <https://dictionary.cambridge.org/dictionary/english/> (11.09.2017)

Yukarıda bahsettiğimiz gibi, miktarsal yapının sayısal parçacığı oldukça değişken olur. Onun değişkenliği sadece sınırsıza kadar sayıları değiştirmekle kalmaz, bununla birlikte, sayı kavramını bildiren başka öğelerle de değiştirilebilir. Onların arasına ikilemeler (grup grup, çuval çuval), sayı kavramını bildiren sıfatlar (yalnız, tek, çift), soru zamirleri (kaç? Ne kadar?), miktar zamirleri (o kadar, bu kadar, bunca – Kazak dili gramerinde miktar zarfı olarak adlandırılan bu kelimeleri biz miktar zamiri olarak değerlendirdik (Maralbek, 2016: 60-66), miktar zarfları v.b. vardır. Bu değişimleri örneklendirmek çalışmanın sınırı dışındadır. Sadece burada dikkat çekmek istenen konu – Rus, İngiliz dillerinde ikilemeler yoktur. Bu yüzden kelimelerin tekrarlanmasıyla yapılan miktarsal yapı bu dillerde olmaz. Bundan başka değişimler Kazak, Türk ve Çin dillerinde aynıdır. Türk dilleri ile Çince bu değişimlerin tamamı görülür.

Dil gelişimin hangi tarihi safhası olmasın dilsel ilişki sadece haber verme amacı gütmeyen, bununla birlikte soru amacı da olur. Soru sorma semantiği de miktar kavramları kapsamında sık görülür. Bu yüzden miktarsal yapıdaki sayı sıfatının başka öğelerle değiştirilerek verilmesini ele alacağız. Burada soru zamirlerini örnek verelim. Zamirler dilci bilim insanlarıncaya yardımcı kelimeler (Jubanov, 1966: 145) olarak bilinir. Bu sözlerin asıl işlevi de budur. Soru zamirlerinin hepsi sayı sıfatı yerine kullanılmaz, sadece birkaç türü kullanılır. Bunların arasında sayı sıfatlarının yerine kullanılanları *sayısal soru zamirleridir* (sandık surau esimdikteri). Onlar: Kaç?, Ne kadar? gibi sözlerdir. Söz konusu dillerde bu şöyledir:

Diller:	Miktarsal yapı	Miktarsal yapı parçacık		
		sayısal parçacık	miktarsal parçacık	nesnel parçacık
Kazak d.	Neşe kap biday? =>	neşe	kap	biday?
Türk d.	Kaç çuval buğday? =>	kaç	çuval	buğday?
Eski Türk d.	Neçe tağar buğday?=>	neçe	tağar	buğday?
Çin dili	几袋小麦? (ji dai xiao mei) =>	几 (ji)	袋 (dai)	小麦? (xiao mei)
Rus d.	Skolko meşkov pşenitsi? =>	skolko	meşkov	pşenitsi?
İngiliz d.	how many bags of wheat?=>	how many	bags of	Wheat?

(Tablo 3: soru semantikli miktarsal yapılar)

Tabloda gösterildiği gibi, *neşe*, *kaç*, *neçe* (Kaşgarlı, 1997c: 299-300), 几 (*ji*), *skolko*, *how many* gibi kelimeler söz konusu dillerdeki soru zamirleridir. Bunların miktarsal yapıdaki yeri, leksik anlamı bütün dillerde aynıdır. Bütün yapılar da benzer sorulu miktar semantiğini bildirir. *Biday*, *buğday*, *buğday* (Kaşgarlı, 1997c:

12), 小麦 (*xiao mei*), *pşenitsa*, *wheat* sözcükbirimleri da benzer anlamları veren, bir birinin karşılığı olan sözlendir. Hem bunların hepsi yapının üçüncü parçacığdır. Buradaki fark yapının ikinci parçacığı olan miktar kavramındadır. Bunu görmek için her dile ayrı ayrı bakmak gerekir.

Kazak ve Türk dillerinde *kap*, *çuval*, *tağar* (Kaşgarlı, 1997a: 471) kelimeleri – günlük kullanılan eşya, isimdir. Tamlamada bu eşya (çuval) nesnelere miktarı ölçülen ölçü aleti olarak kullanılmıştır. Yani *kap*, *çuval*, *tağar* sözcükbirimleri yapı içinde herhangi bir değişikliğe uğramadan nesnel anlamdan miktarsal anlama değişmiştir. Bununla birlikte bu kelimeler yapı içinde dolu, doldurulmuş anlamı da taşırlar. Tamlamadan ayrıyken isim, fiil ögesi olan ve yapı içinde anlamı değişerek miktar semantiğini bildiren bu kelimelere *değişken miktarsalıklar* (auspalı mölşerlikter) denilir.

Çincedeki 几袋粮食? (*ji dai liang shi*) miktarsal yapıda 袋 (*dai*) hiyeroglifi çuval anlamına gelmekle beraber, bir çuvala sıvı veya katı nesneyi ölçme, tartma semantiğini de bildirir (XDHYCD, 2012: 254). Çin dilinde miktarsal parçacığın semantiğı fiil kökenlidir.

Rus dilindeki “skolko meşkov pşenitsiy?” yapısında *meşok* kelimesi Kazakça-daki çuval anlamını, hem o çuvala ölçülen nesnenin miktarını bildirir. Bu “Rusça-Kazakça Sözlükte”: *meşok muki* (çuval un) tamlaması verilir ve anlamı *bir çuval un* olarak gösterilir (Sauranbayev, 2005: 430). Miktarsal yapısı soru anlamlı, hem nesnenin sayısal miktarı bir değil, birkaç olduğu durumda kelimeye “-ov” eklenerek sayısal olarak çoğulluğı bildirir. Rus dilinde miktarsal parçacığa “-ov”, İngiliz dilinde ise “-s” eklenir. Bu miktarın çok olduğunu gösterir.

İngiliz dilinde ise söz konusu semantik “how many bags of wheat” olarak ifade edilir. Burada çuval sayılabilen bir ölçü aleti olduğu için *how many* kullanılıyor, eğer sayılamayan, yani çuvala konulmamış tahıl olursa bu söz kullanılmaz. “How many” ancak eki kelime beraber geldiğı zaman soru zamiri olur. “How” soruyu, “many” ise miktarı bildiren kelimedir. Çoğul anlam verir. İngilizcede bu iki söz ayrılmaz. “Bag” kelimesi ise Kazak dilindeki çuval kelimesinin doğrudan çevrisi olup, “s” bu çuvalın çok olduğunu bildiren gramatikal formdur. İngilizcede “bag” kelimesi ile eş anlamlı olarak ölçü anlamında kullanılan “sacks” kelimesi de vardır. “Of” ise yukarıda da bahsedildiğı gibi nesnenin yerini bildiren gramatikal formdur.

Her dildeki sorulu miktar semantiğini vermenin bu miktarsal yapısı da kendi aralarında uygunluk gösterir. Yapı parçacıklarının sırası, leksik ve gramatikal özellikleri de benzerdir. Burada miktarsal parçacık işlevsel ve çok anlamlıdır. Miktarsal parçacık miktarı ölçülecek olan nesnenin özelliğine göre oluşur. Su veya toprak gibi nesnelere sabit veya kesin bir şekilde sahip değildir. Bu yüzden onları çoğullukla kullanılışına göre ölçü birimleriyle ölçerler. Bazı nesnelere ise kendine has ve sabit şekli, değeri vardır. Nesnelere böyle sabit değerleri ölçme birlikleri olarak standart hale gelir ve miktarsal yapıya gerekli özel sentaksemaya dönüşür. Örneğın, tohuma *adet*, ağaca *kök*, ota *dal* v.b. sözcükler kullanılır. Bunlar her zaman miktarsal yapı-

dan kendi yerini alır. Bununla birlikte miktarsal yapının ikinci parçacığı olan miktartlıklardan (miktarı ölen nesne) birkaç semantik işlevi fark etmek mümkündür. Belirleme, betimleme, değerlendirme, ölçme gibi semantik işlevlere sahiptir. Kazak dilindeki miktar-ölçü anlamlarını işlevsel bakımdan inceleyen genç araştırmacı L.Kabıldina söz konusu dilsel benzerlik hakkında şöyle der: “*Kazak dilindeki miktar-ölçü kavramını bildiren sözler isim olarak ele alınıp, sayı sıfatı ile isim beraber gelse de bu özellik burada da karşımıza çıkar: üyir kelimesi atla, tabın sözü inekle, otar sözü koyunla, matau, kele sözleri deveyle ilgili olarak söylenir. Burada oluşan yasal soru: yapı bakımından farklı olan bu üç dildeki benzerliğe tesadüf demek mümkün mü?*” (Kabıldina, 2007: 17). Genç araştırmacı “miktar” kavramını anlatmanın bu yöntemi sadece söz dizimi değil, belli bir kurala dayanan olgu olduğunu fark etmiştir.

Biz yukarıda, örneklerin hepsinde genel olarak insanoğluna ortak olan değerler ve nesnelere bağlamında oluşan miktar kavramlarının sentaktik yapısını gösterdik. Bunların en önemli özelliği – bir dildeki miktarsal yapının ikinci dilde de aynı biçimde olmasıdır. Miktarsal yapıyı doğrudan semantik çeviri yapmak doğru olmaz, sadece onunla aynı anlamda olan veya ona yakın olan sentaktik yapıyla ifade edilir. Örneğin Kazak dilinde uzunluk mesafesini bildirmek için *at şaptırım jer* kavramı vardır. Bunu *bir at şaptırım jer* olarak da söylemek mümkündür. Buradaki miktarsal parçacık *at şaptırım*dır. Bunu söz konusu dillerin hiçbirine doğrudan çeviremezsiniz. Doğrudan çevrilirse tamamen farklı bir anlam ortaya çıkar, hatta anlamsız bir şey de ortaya çıkabilir. İşte, bu dil gelişiminin sonraki devirlerinde miktar semantiğinin milli özelliklere büründüğünü gösterir. Yapının ortak ama anlamın milli olduğunu gösterir. At – konar göçer toplumun en büyük zenginliğidir. Bu yüzden de o dilsel öge olarak önemli kavramlarda kendi yerini almıştır. Her milletin yaşamına, dünya görüşüne uygun olarak daha sonraki dönemlerde oluşan bunun gibi miktarsal yapılar farklı dillerin hepsinde vardır. Bunlar o dili en eski kökünden ayırarak, özelleştirme vasfına sahiptir.

Sonuç :

Sonuç olarak, dil düzeylerinin içinde gramer en yavaş değişen dil katmanı olduğu için, dildeki gramatikal yapılar o dildeki çok eski olguları görmeye imkân verir. İnsanın düşünme kabiliyetine sahip olup, onun dil ile ifade edilmesi sentaks olmadan gerçekleşemez. Bu yüzden dildeki çok kullanılan ve eski kavramların oluşumunu araştırmak – o dilin genetiğini ve başka dillerle ilişkisini, akrabalığını ortaya çıkarır. Bizim araştırma konumuz olan miktar kategorisi ve onun sentaktik düzeyi, dilsel görünüşü ve dilin tarihi katmanlarına ait olguları barındırmasıyla farklılık gösterir. Bize göre, bu üç parçacıklı miktarsal yapı en eski sentaktik yapılardan birdir. Söz konusu yapının bütün dillerde aynı olmasını da onun en eski sentaktik yapılardan biri olduğunu kanıtlamaktadır. Konstrüksiyon yapısındaki sentaksemalar geçen zamana uygun olarak her dilde çeşitli telaffuz edilmesi mümkün, ama bu miktarsal yapıyı oluşturan üçlü parçacığın sıralaması bütün dillerde aynı ve sabittir. Bu sırada yine F. De Saussure: “Dilde dilsel sisteme bağımlı olmadan yaşayan kavram da, ses de yoktur, sadece bu sistemden oluşan anlamsal ve sessel farklılıklar olur” demektedir (1999: 120). Bu yüzden bunu dilde değişmeden korunan ayrı bir sentaktik olgu, gramatikal formül de diyebiliriz. Bu yapının miktar semantiğini ifade etmekteki kolaylığı ve bütün dillere ortak olması söz konusu sentaktik yapının dilin gelişiminin bundan sonraki yeni dönemlerinde de asırlar boyu korunacağını gösterir. Bu sırada dilin kökenini, akrabalığını gramere bağlayan Alman klasik dilbilimcisi “Genç gramercilerin” görüşleri akla geliyor. Öyleyse bu sentaktik yapı Kazak dilinin sadece en eski dillerden biri olduğunu göstermez, söz konusu diğer dillerle köklerinin bir olduğunu da gösterir. Söz konusu miktarsal yapı farklı dillerde kullanılmaya devam ettikçe dil birimlerinin sayısız olduğunu söylemek yanlış olmayacaktır.

Kaynakça:

ABERCROMBIE, Joe, (2008), **Krov i Jelezo**, (Çeviren: V. İvanov), “Fanzon”.

BAYNİYAZOV, Ayabek, ve BAYNİYAZOVA, Canar, (2007), **Türükşe-Kazakşa Sözdik**, Almatı: “Atamūra” korporatsiyası.

BENVENİSTE, Emil, (1974), **Obşaya Lingvistika**. Moskova: İzdatelstvo “Progress”.

BOLĞANBAYEV, Aset, (1989), Ölşemdik Uğımdı Bildiretin Sözder Men Söz Tirkesteri / **Kazak Tilinin Tüsindirme Sözdigin Jasau Tajiribeleri**, Almatı.

HASENOV, Ademi, (1954), **Kazirgi Kazak Tilindegi San Esimler**, Fil.ğıl.kan. diss. Almatı.

JANPEYISOV, Erbol, (Red.), (2002), **KG Kazak Grammatikası**, Atsana, Fonetika, Sözjasam, Morfologiya, Sintaksis. Astana.

JUBANOV, Kudaybergen, (1966), **Kazak Tili Jönindegi Zertteuler**. Almatı: Atamura.

KABILDİNA, Laila, (2007), **Mölşer-Ölşem Mağınalarının Funktsiyonal-dı-Semantikalık Örisi**, Astana.

KALYEV, Ğabdolla, (2005), **Til Bilimi Terminderinin Tüsindirmeli Sözdigi**, Almatı: “Sözdik-Slovar” Baspası.

KAŞGARİ, Mahmud, (1997), **Türki Tilder Sözdigi**, Almatı: “Hant”, C.I-588 s, C.II-585 s, C.III.

MARALBEK, Yermuhamet, (2016), **Mölşer Esimdikter**, KazUPU Habarşı.

PEDERSEN, Holger, (1931), **The Discovery of Language: Linguistic Science in the Nineteenth Century**, (English translation by John Webster Spargo, Midland book edition 1962), Bloomington, IN: Indiana University Press.

ROMANOVA, Galina, (1975), **Naymenovaniye Mer Dliniy V Russkom Yazıke**, Moskova: izdatelstvo “Nauka”.

SAURANBAYEV, Niğimet, ĞAYNYDEN, Musabayev, ve ŞORA, Sarıbayev, (2005), **Orıssa-Kazakşa Sözdik**. Almatı: Dayk-Press.

SAUSSURE, Ferdinand De, (1999), **Kurs Obşey Lingvistiki**, Ekaterenburg: İzdatelstvo “Uralskogo universiteta”.

TSEITLIN, Stella, (2000), **Yazık i Rebenok: Lingvistika Detskoy Reçi**, Moskova.

XDHYCD (Xiandai hanyu cidian), (2012), **Guo She Hui Ke Xue Yuan Yu Yan Yan Jiu Suo Ci Dian Bian Ji Shi Bian**, 6 Ban. Baijing: Shangwu Yin Shu Gua, 1874 ye.

Extended Abstract:

Units of measurement are among the large-scale particles of linguistic units making up the semantic field of the category of quantity. They are special language units used as a reference to describe the meaning of any measure. The linguistic units belonging to this group distinguished in specificity and concreteness. Even, these words can be called real measuring units than other semantic language units. Quantitative semantic words will always be in the process of advancing towards a concrete numerical value. Its last destination is specific numerical values. And units of measurement are numerical values in the language form. And therefore units of measurement are considered within the notion of “quantity” and is located in the center of its semantic field. Despite what historical periods of development is the language in, if it has become widely used in society and community, then in this language many units of measurement are formed. Also, if the usage frequency of any language units that have a measuring value is increasing, it becomes a unit of measurement and approaches to a specific numerical value. Sometimes the basic units of measurement in one language determine its viability and impact in the world language arena. Which language has a wide range of usage, units of that language will be included in the circulation of other languages. Therefore, investigating units of measurement is actual from any perspectives.

Units of measurement are found in the historical (diachronic) shell, in a new (synchronous) shell of any language. When international units of measurement faced in a new language shell, then in the historical shell there are a lot of folk units of measurement. Since M.Kashgari’s dictionary is a relic representing the pure nature of the ancient and medieval Turkic language, the units of measurement found here are a system of measurement of the Turkic peoples and show the influence of the Turkic language in the linguistic field. When the units of measurement stand separately, they are the name of the measurement without numerical value. Therefore, any unit of measure, even if referred to as words to the lexical level, but in terms of the transmission of semantics turns into syntactic level.

Units of measurement found in the dictionary of M.Kashgari divided into several semantic groups as weight, length, price. Since the most important unit of measurement is this in the mentioned period of the language, units of measurement are formed accordingly. In a number of units in the dictionary there are more words measuring the price. The price measurements determine the relationship between the inner property of things and a person’s need for it. If money is a real commodity, then in the semantics of the quantity of the price measurement is a real measurement. And at the time of M.Kashgari, the concept of price was formed at a high level and his linguistic structure had developed.

Money is a equivalent of money. Hence, conditional equivalent and compensation to goods and services. There are many types of money in the world that have the value of money. And its history of origin is long. According to historical facts the first money appeared in Lidi in 680-686 B.C. We can encounter such infor-

mation in Gerodot's works too. Also, parallel to this period in VII century there appeared money in Chinese territory too. And in the 5th century B.C. the Persian king Darius produced iron money on behalf of his state and introduced into circulation. This money was withdrawn from the circulation of the ancient market due to the appearance of gold money of Alexander the Great in the 4th century B.C. Golden money was in global circulation until 20th century. And there is a fact that the first paper money was produced in China in 650 A.D. This money was called "Fey Tsyau – flying money". The first European country to produce paper money was England in XIII-XIV century. Modern money came into circulation due to invention of printing machine by German scholar Johann Guttenberg and starting to print paper money in 1440. The first paper money in Russian was printed in 1776 by the order of Queen Catherine II.

The first money in territory of Kazakhstan appeared in Gun time, coins with Turkic inscription came into circulation in V-VI A.D. We can face coins with the pictures of animals as a reversion to ancient Turkic era. In ancient city Taraz we can encounter coins that produced in Turgesh kaganat period in 704-766 and came into circulation. Due to spread of Islam in Karakhanit state after Turgesh kaganat, coins like fuls, dinar, dirhem under Arabic names came into circulation.